

ти. Необхідна пауза й погляд з дистанції. Тобто проблем з мотивацією я не відчуваю, а ось новий вимір дослідження ще треба знайти.

Я знімав про кліматичну проблематику світу, кризу біженців в Європі, революції й визвольні рухи, війни в Афганістані, Сирії й Іраку, та зараз моє серце тут, і документальне кіно я робитиму в Україні, доки їй це буде потрібно. Мені, до слова, продюсери Ізраїлю пропонували зняти «200 днів у секторі Газа», та я там у момент подій не був, і тому це для мене неможливо. Як не міг я включити у свій фільм авіаудар росіян по драматичному театру в Маріуполі, внаслідок якого було вбито близько 600 осіб і поранено щонайменше 400; поза стрічкою виявився й героїчний захист «Азовсталі» – на той час наша знімальна група вже виїхала з міста, а користуватися чужою хронікою не в моїх правилах.

Існує й закон цілісності екранної дійсності, що не приймає сторонніх елементів. Відбір відбувається по всіх лініях. Скажімо, я зняв у Маріуполі більше ста інтерв'ю, й кожне з них – якась частка війни, правди про неї, та режисер змушений обирати ті з них, що улягають філософії майбутнього фільму, підносять матеріал на рівень, непомітний у кожному окремо взятому епізоді. Поки монтували картину, ми зв'язувалися з її героями й віднайшли майже всіх, продовжуємо контактувати з ними, і це допомагає певності, що їхні мініісторії знайшли своє місце у стрічці не випадково. Також критично важливо, знімаючи фільм, не уникати жорстокості війни – й, водночас, не зробити людей в кадрі *жертвами*. Знімати треба все і завжди, крім ситуацій, коли людині, крім тебе, нікому допомогти: тоді камеру вимикаєш і надаєш допомогу. В усіх інших випадках документаліст у тобі каже: записуй суціль, бо ти ніколи не знаєш, що трапиться за мить, що знадобиться в роботі.

Пам'ятаю, ми одні з перших приїхали в Грабово, на місце збитого російським «буком» «боїнга» рейсу МН-17. На землі були розкидані сотні понівечених, розірваних тіл – дітей, людей різного віку. Невимовно гнітюча картина. Я знімав все, однак 90% матеріалу світ не побачив: це було за межею прийнятих міжнародних журналістських стандартів. І це велика проблема. Я у «20 днів в Маріуполі» не наважився дати деякі кадри, бо вони перевищували ступінь дозволеного для показу. А життя цих меж не знає й не визнає. Тому наша робота завжди під питанням. Втім, трагедія війни не лише в її жахіттях, хоча я вперше бачив, щоб монтажерка, працюючи з матеріалом «20 днів», так часто плакала.

А на завершення нашої зустрічі хочу сказати, що мене нині щиро цікавить стан новітнього українського кінематографа. Я бачу фільми, в яких звучить голос унікального вітчизняного кіно, йде пошук власної теми і перспективи, і я вам без перебільшення скажу: світ чекає на українське кіно вищого гатунку. Це серйозний шанс, і нам слід було б ним скористатися.

По закінченню зустрічі Мстислав Чернов поставив автограф на сторінці журналу «Кіно-Театр», де були вміщені світліни з лондонської церемонії вручення команді фільму «20 днів у Маріуполі» престижної премії BAFTA.

«Якби я міг обміняти нагороду...»

Лариса Брюховецька

Режисер Мстислав Чернов, фотограф Євген Малолетка і продюсерка Василіса Степаненко – творці фільму «20 днів у Маріуполі», нагородженого премією «Оскар» у березні 2024 року. Ці імена сьогодні знають чимало українців, принаймні ті, хто цікавиться українським кіно. Імена, про які ще два роки тому в кінопросторі ніхто не знав, сьогодні на слуху в багатьох. Вони – триумфатори, саме їх удостоєно нагороди, про яку мріють чимало кінематографістів і в нас, і в будь-якій іншій країні.

Тільки якою ціною дісталася українцям престижна нагорода Американської кіноакадемії в категорії «Найкращий документальний фільм»? Треба бути не тільки талановитим, а й мудрим, щоб на церемонії вручення цієї нагороди сказати такі точні слова: «Для мене велика честь стояти на цій великій сцені. Але я, напевно, перший режисер, хто хотів би, щоб цього фільму, за який отримую нагороду, мені ніколи не довелося знімати. І щоб Росія ніколи не напала на Україну і не окупувала наші міста. Я віддав би все це, щоб Росія не вбивала десятки тисяч моїх співгромадян. Я віддав би все це, щоб звільнити усіх військовополонених, всіх бійців, які боронили свою землю, всіх цивільних, які зараз закатовані Росією. Але я не можу змінити історію, минуле. Проте ми всі разом – а серед вас зараз найталановитіші люди світу – ми можемо розставити в історії все на свої місця, щоби правда перемогла. І щоб загиблі люди Маріуполя та ті, хто віддали своє життя, ніколи не були забуті. Тому що кіно формує спогади, а спогади формують історію».

То хто ж він, творець оскареносного фільму? Мстислав Чернов народився у Харкові, обрав професію фотографа. Його майстерні роботи, мистецькі цикли оцінили фахівці, він здобував перемоги на конкурсах. Увага до деталей, передача настрою – у цьому проявлявся талант і чутливе око. Та з 2013 року він переходить від художньої фотографії до документування воєн і конфліктів, починає працювати як військовий кореспондент: висвітлює Революцію Гідності, війну на сході України, війну в Сирії, а в 2017 році в Мосулі куля снайпера пробила камеру Чернова й застрягла в його бронжилеті. Він стає журналістом агентства Ассошіейтед пресс. Матеріали Чернова були опубліковані й випущені в ефір у багатьох ЗМІ по всьому світу: CNN, BBC, New York Times, Washington Post та ін. За фотознімки наслідків збиття літака Малайзійських

Кадр з фільму Мстислава Чернова «Двадцять днів у Маріуполі». Україна, 2022.

авіаліній над Донбасом у 2014 році Чернова було нагороджено премією «Молодий талант року» від Королівського телевізійного товариства.

Директорка європейської секції новин Асошіейтед пресс Каро Криль так описує Чернова: «Завдяки своїй участі в низці ключових подій Чернов швидко зарекомендував себе рідкісним, багатформатним журналістом, що володіє надприродною здатністю розвивати сюжет у найскладніших умовах. Він вроджений візуальний оповідач, і його фірмова риса – співпереживання людству, яким наповнено майже кожне зображення, – забезпечує кожному його роботу властивість справляти миттєве враження».

Коли почалося вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року, Чернов з колегами приїхали в місто над Азовським морем. Залишатися там було вкрай небезпечно, та вони пережили 20 днів блокади Маріуполя. Як вдалося зняти страшну реальність міста, де гинули сотні мирних мешканців, і головне – виїхати звідти живими та ще й разом із зафільмованими матеріалами, про це вже чимало написано, та не зайве нагадати: тут не тільки талант і почуття відповідальності за свою справу. Це було б неможливо без таких рис, як мужність і відвага. Вони фіксували злочини російських агресорів і передавали цю фіксацію в різні зарубіжні ЗМІ.

Їхній порятунок був справді дивом, але це диво, за словами Чернова, складається з десятків маріупольців, які рятували їм життя кожен день. Це люди в бомбосховищі, які ділилися з ними матрасами, їжею й теплом. Це люди з українського «Червоного хреста», які їх годували, заряджали камери; а коли ту установу розбомбили, кореспондентів підтримували лікарі 2-ї лікарні, вони переховували і допомагали заряджати камери та знайти зв'язок. А хлопці з 73-

го морського центру спецоперацій ЗСУ виводили їх з лікарні під обстрілами, вже через червону зону, де росіяни йшли вперед. Всі ці люди, ризикуючи життям, їм допомагали. Це був вияв єдності та взаємодопомоги. Після тих 20 днів виїхати знімальній групі з окупованого Маріуполя допоміг, ризикуючи своїм життям, поліцейський Володимир Нікулін. Він вірив: якщо світ побачить воєнні злочини РФ, то буде змушений реагувати.

Оскільки Мстислав Чернов не був новачком у закордонних ЗМІ, йому вдалося знайти підтримку в роботі над стрічкою. Шлях до вершини олімпу в кіногалузі почався на початку 2023 року нагородою глядачів на американському МКФ «Санденс». Переглянувши там «20 днів у Маріуполі», Нік Аллен написав, що фільм «без сумніву, стане одним із найважливіших в розумінні конфлікту і його наслідків для народу України, і це надихаючий заклик до розуміння і підтримки, яку необхідно надати».

Творцю фільму вручили Пулітцерівську премію за служіння суспільству. А відтак 14 липня стрічка вийшла в обмежений прокат у США. В кінотеатрах України прокат стартував 31 серпня. Далі були престижні нагороди: Премія Гільдії кінорежисерів США «Видатні режисерські досягнення в документалістиці», премія Британської кіноакадемії за найкращий документальний фільм року.

Український оскарівський комітет висунув «Двадцять днів у Маріуполі» на «Оскар» в номінації «Найкращий міжнародний фільм». 23 грудня стало відомо, що фільм Чернова увійшов до короткого списку на «Оскар» відразу в двох номінаціях: «Найкращий міжнародний фільм», та «Найкращий повнометражний документальний фільм». «Оскара» здобув у другій номінації.

В середовищі українських кінематографістів, як і в усьому українському суспільстві, радісно прийняли цю нагороду. Та знайшлися надто прискіпливі особи, що засумнівалися у приналежності фільму М. Чернова до української продукції, мовляв, стрічка випущена на американські гроші. Пояснення режисера спростовує будь-які сумніви: «Уся команда, яка знімала фільм, українська. Це бачення українського режисера, я – український режисер. Так, для постпродакшну ми використовували ресурси американської студії Frontline. Але ж треба розуміти, що це дистриб'ютор. Це можливість донести фільм до великої міжнародної аудиторії, у цьому рішенні є ще й прагматичний бік»¹. А крім того, продовжив Чернов, комісія, яка розглядає фільми в категорії «Найкращий міжнародний фільм», дуже уважна, щоб фільм представляв саме країну,

¹ <https://www.village.com.ua/village/culture/movies/349825-20-days-in-mariupol-mstyslav-chernov-oscars-2024>

Кадр із фільму «Двадцять днів у Маріуполі».

яка його подає, ретельно перевіряють: де був зроблений фільм, де офіційно працює його команда. І вони ухвалили офіційне рішення: так, це український фільм.

Мстислав Чернов місяць їздив по США, побував у шести штатах, показував фільм різним аудиторіям, які його ще не бачили; особливо важливо було показати там, де багато республіканських виборців. Тобто, переконаний Чернов, оскарівська кампанія закінчилася, але покази фільму і необхідність діалогу з глядачами не закінчуються.

19 квітня, після місячного спілкування з авторитетними представниками міжнародної спільноти, Чернов повернувся в Україну. Зустріч документаліста з пресою відбулася на Центральному залізничному вокзалі Києва. Разом із ним до Києва прибули відомі кінематографісти: Хлоя Чжао, режисерка оскароносної стрічки «Земля кочівників», та Кері Фукунага, режисер «007: Не час помирати». На пресконференції Мстислав Чернов подякував співгромадянам за підтримку: «Що я не встиг сказати зі сцени в Лос-Анджелесі – це те, наскільки я зворушений підтримкою українців за ці два роки, поки ми боролися за «Оскар». У сучасному світі недостатньо зняти правду, недостатньо зробити фільм, навіть показати його мільйонам людей – треба щодня приводити докази й продовжувати говорити, щоб правда не була поставлена з ніг на голову, щоб її не спалювали, не перебрехали. Тому підтримка мільйонів українців була надважлива, і ми відчували її. Це було натхнення. Були моменти, коли ми не могли далі йти, працювати далі – але ми розуміли, що потрібно, що є надія і солідарність».

Українці вдячні творцям за фільм, який доносить світу правду про українську трагедію.

Ані до виробництва, ані до дистрибуції, ані до промоції стрічки «20 днів у Маріуполі» Держкіно не доклалось, що унаочнює неповороткість цієї інституції, її невміння працювати на міжнародній арені. Слід зазначити, що державні структури, які в Україні мають опікуватися кінемато-

графом, перебувають у конфронтації до кіноспільноти. Вони докладають зусиль, аби бюджетні кошти йшли на телесеріали. А як справедливо зазначає Сергій Михальчук, авторитетний кінооператор, який нині в лавах ЗСУ захищає Україну: «Нам не треба розважальний контент, знятий за державні кошти. Хтось каже, що ми маємо в протизагугу росіянам щось зняти. У протизагугу кому? Всі і так знають, що вони упирі та вбивці. Чи ми хочемо щось довести європейцям? Тут всі маски зняті, і тим, хто адекватно мислить за кордоном, зрозуміло, хто агресор, а хто жертва. Нашим людям, якщо щось незрозуміло, то їм слід змінити місце проживання».

Мстислав Чернов, здобувши такий високий імідж, не збирається поживати

Кадр із фільму «Двадцять днів у Маріуполі».

на лаврах, прагне закріпити свій успіх як кінематографіст, уже працює над новим фільмом. Та виявляється, стверджує він, попри успіх «20 днів», майже будь-який продюсер і великі компанії, які дають гроші на розвиток і знімання, на фільми про війну грошей майже не дають. «Якщо ми хочемо знімати кіно про війну, це треба робити самостійно, – говорить він. – І потім, на стадії, коли вже майже все знято, йти до продюсерів чи студій і пропонувати їм».

Фільм «20 днів у Маріуполі» майже одночасно з «Оскаром» отримав визнання і в Україні – Національну премію ім. Тараса Шевченка в номінації «Публіцистика». Картина продовжує мандрувати світом, розкриваючи очі тим, хто ще залишається далеким від кривавих подій в Україні.